

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Львівський національний університет імені Івана Франка
Факультет міжнародних відносин
Кафедра міжнародних економічних відносин

Затверджено

На засіданні кафедри міжнародних економічних відносин факультету міжнародних відносин Львівського національного університету імені Івана Франка
(протокол № 12 від 12.06. 2023 р.)
Завідувач кафедри проф. Грабинський І. М.

Силабус з навчальної дисципліни
«Історія економічних вчень»,
що викладається для студентів факультету міжнародних відносин
зі спеціальності 292 Міжнародні економічні відносини

Львів 2023р.

Силабус курсу
ІСТОРИЯ ЕКОНОМІЧНИХ ВЧЕНЬ
2023-2024 навчальний рік

Назва курсу	Історія економічних вчень
Адреса викладання курсу	м. Львів, вул. Січових Стрільців, 19, кафедра міжнародних економічних відносин, кім. 305
Факультет та кафедра, за якою закріплена дисципліна	Факультет міжнародних відносин, кафедра міжнародних економічних відносин
Галузь знань, шифр та назва спеціальності	29 «Міжнародні відносини»; 292 «Міжнародні економічні відносини»
Викладач (-і)	Українець Лілія Анатоліївна, доктор економічних наук, професор кафедри міжнародних економічних відносин.
Контактна інформація викладача (-ів)	ел. пошта: liliya.ukrayinets@lnu.edu.ua тел. (032)239-47-81
Консультації по курсу відбуваються	Четвер 15.00 – 16.30 (кафедра міжнародних економічних відносин, вул. Січових Стрільців, 19)
Інформація про курс	Курс «Історія економічних вчень» призначено для студентів денної форми

	навчання спеціальності «Міжнародні економічні відносини» Львівського національного університету імені Івана Франка.
Коротка анотація курсу	Предметом навчальної дисципліни «Історія економічних вчень» є процес становлення і розвитку господарства в різних історико-політичних, етнокультурних, теологічних, природно-кліматичних умовах розвитку, а також економічних поглядів, ідей, течій і шкіл, що дає можливість формування економічних систем та теоретичних концепцій.
Мета та цілі курсу	Метою є вивчення історико-економічного досвіду та ідей видатних представників економічної науки; формування уявлень про особливості розвитку окремих країн; визначення факторів та причин швидкого розвитку одних країн та відставання інших у різні проміжки часу; поглиблення та розширення знань з економічної теорії; формування теоретичної бази для аналізу проблем сучасної економічної політики; підвищення економічної та загальної культури фахівця з економіки. Основні завдання Завдання: на методологічних засадах цивілізаційної парадигми розвитку суспільства сформувати сучасне економічне мислення та світогляд студентів; забезпечити засвоєння ними знань і методів історичного аналізу економічних процесів.
Література для вивчення дисципліни	Базова 1. Історія економічних вчень: навч. посіб. / за ред. проф. С. І. Архієреєва, доц. Н. Б Решетняк – Х.: НТУ «ХП», 2010. – 336 с. 2. Історія економічних вчень: від ранніх цивілізацій до початку ХХст.: навч.посібн. / В.В. Козюк [та ін.]; за ред. В.В.Козюка, Л.А. Радіонової.– К.: Знання, 2011. –582с. 3. Історія економічних вчень: ХХ –початок ХХІ ст.: навч.посібн. / В.В. Козюк [та ін.]; за ред. В.В.Козюка, Л.А. Радіонової.– К.: Знання, 2011. –582с. 4. Історія економічних учень: Підр. / Л. Я. Корнійчук, Н. О. Татаренко, А. М. Поручник та ін.; За ред. Л. Я. Корнійчук, Н. О. Татаренко – К.:КНЕУ, 2001. 5. Історія економічних учень: Підручник./ За ред. В. Д. Базилевича.– К.: Зн. 2005. 6. Краус Н.М. Історія економічних вчень: структурно-логічні схеми, таблиці, малюнки: навч. посіб./ Н.М. Краус — К. : «Центр учбової літератури», 2014.—504с. 7. Леоненко П. М, Юхименко П. І. Економічна історія. Навч. посібник. – К.: Знання-Прес, 2004.

8. О.В.Горбачевська, М.І.Хмельярчук, А.В.Сташишин Історія економічних вчень у логічних схемах: навч. посібник / О.В.Горбачевська, М.І.Хмельярчук, А.В.Сташишин; за ред. к.ек.н, доц. О.В.Горбачевської. - К.: УБС НБУ, 2013.- 526 с.
9. Подолинський С. А. Вибрані твори / Упорядн. Л. Я. Корнійчук. – К.: КНЕУ, 2000.
10. Проскурін П. В. Історія економіки та економічних учень. Нариси економічної історії індустріальної цивілізації: Навч. посіб. – К.: КНЕУ, 2005.

Додаткова

1. Блауг М. Экономическая мысль в ретроспективе: Пер. с англ. – М: Дело Лтд, 1994.
2. Бродель Ф. Матеріальна цивілізація, економіка і капіталізм, XV– XVIII ст. –Т. 2: Ігри обміну. – К.: Основи, 1997.
3. Злупко С. М. Історія економічної теорії. – К.: Знання, 2005.
4. Корнійчук. Я. Історія економічної думки України: Навч. пос.– К.: КНЕУ, 2004.
5. Мак-Ніл Вільям. Піднесення Заходу. Історія людського суспільства. – К.: Ніка-Центр, 2002.
6. Маршалл А. Принципи економічної науки: Реф. підр. / Укладач Фещенко В. М. – К.: АДС «УМК Центр», 2001.
7. Новітня історія України (1900-2000): Підручник / А. Г. Слюсаренко, В. І. Гусєв, В. М. Литвин та ін. – 2-ге вид., переробл. і доповн. – К.: Вища школа, 2002
8. Тимочко Я О. Економічна історія України. – К.: КНЕУ, 2005.
9. Туган-Барановський М. І. Політична економія. Курс популярний /Відп. ред. Т. І. Дерев'янкін. – К.: Наукова думка, 1994.
10. Фещенко В. М. Дослідження проблем становлення та розвитку ринкового господарства в працях економістів України другої половини XIX – початку XX ст. – К.: КНЕУ, 2003.

Інформаційні ресурси

1. Сервер Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу з: <http://www.rada.gov.ua/>
2. Ліга Бізнес Інформ [Електронний ресурс]. – Режим доступу з: <http://www.liga.net/>
3. Нормативні акти України [Електронний ресурс]. – Режим доступу з: <http://www.nau.kiev.ua/>
4. Урядовий портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу з: <http://www.kmu.gov.ua/>
5. Українське право[Електронний ресурс]. – Режим доступу з: <http://www.ukrpravo.com/>
6. Освітній портал «Економіка. Соціологія. Менеджмент» [Електронний ресурс]. – Режим

	<p>доступу з: http://www.ecsocman.edu.ru</p> <p>7. Інститут економіки переходного періода [Електронний ресурс]. – Режим доступу з: http://www.iet.ru</p> <p>8. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс] – Режим доступу з: http://www.ukrstat.gov.ua</p> <p>9. Освітній портал «Экономическая школа» [Електронний ресурс]. – Режим доступу з: http://www.economicus.ru</p> <p>10. Міжнародний центр перспективних досліджень [Електронний ресурс]. – Режим доступу з: http://www.icps.kiev.ua</p> <p>11. Інститут економіки і прогнозування НАН України [Електронний ресурс]. – Режим доступу з: http://www.ief.org.ua</p> <p>12. Бібліотека імені В.Вернадського. [Електронний ресурс]. - Режим доступу з: http://www.nbu.gov.ua</p>
Тривалість курсу	1 семестр
Обсяг курсу	Загальний обсяг – 90 год., Самостійна робота – 58 год.
Очікувані результати	<p>Вивчення навчальної дисципліни «Історія економічних вчень» передбачає досягнення такого кваліфікаційного рівня підготовки випускника, за якого він повинен:</p> <p>а) знати:</p> <ul style="list-style-type: none"> • основні історичні факти та процеси, що характеризують становлення та розвиток господарств країн Європейської цивілізації; • зміст основних шкіл та напрямків економічної думки, в яких знайшли відображення закономірності господарського розвитку країн Європейської цивілізації; <p>б) уміти:</p> <ul style="list-style-type: none"> • аналізувати економічні процеси та їх відображення в економічній думці на різних етапах розвитку Європейської цивілізації; • володіти категоріальним апаратом дослідження історичного розвитку господарства; • визначити місце та роль національних економік у системі світового господарства; • виявляти взаємозв'язок та спадкоємність економічної політики держав з теоретичними

	концепціями минулого та сучасності.
Формат курсу	Очний
	ДОДАТОК
Підсумковий контроль, форма	Іспит – 1 семестр
Пререквізити	немає
Критерії оцінювання (окремо для кожного виду навчальної діяльності)	50 балів – поточний контроль 50 балів – іспит
Питання до заліку чи екзамену	<p>Економічний фундамент древніх імперій</p> <ol style="list-style-type: none"> 2. Економічна думка стародавнього Сходу. 3. Торгівля та економічний розвиток в Середземноморському регіоні 4. Економічні досягнення та обмеженість античної цивілізації 5. Економічна думка античного світу. Стародавня Греція - Ксенофонт, Платон, Аристотель. 6. Економічна думка античного світу. Стародавній Рим - Катон, Гракхи, Варрон, Колумелла. 7. Економічний розвиток середньовічної Європи 8. Економічні доктрини європейського Середньовіччя. 9. Економіка та економічна думка доби Київської Русі 10. Економічні погляди С. Оріховського-Роксолана та І. Вишенського 11. Світ ісламу і Османська імперія 12. Економіка Південної Азії до XVI ст.. 13. Великі географічні відкриття та їх економічні наслідки 14. Меркантилізм: його суть, основні риси та еволюція 15. Історичні передумови виникнення та етапи розвитку меркантилізму. 16. Особливості меркантилізму в різних країнах. 17. Історичні умови виникнення і загальна характеристика класичної політичної економії. 18. Виникнення класичної політичної економії в Англії. У. Петті. 19. Економічне вчення фізіократів.

20. Індустріальна революція XVIII ст.
21. Теорія міжнародної торгівлі А. Сміта.
22. Теорія вартості А. Сміта.
23. Економічне вчення Д. Рікардо. Порівняльні переваги
24. Теорія вартості та теорія ренти Д. Рікардо.
25. Базові детермінанти економічного розвитку в XIX столітті
26. Еволюція класичної політичної економії в Англії в першій половині XIX ст. Т. Р. Мальтус. Д. Мілль
27. Економічна теорія у Франції в першій половині XIX ст. Економічне вчення Ж. Б. Сея.
28. Економічні вчення західноєвропейських соціалістів-утопістів. Т. Мор, А. Сен-Сімон, Ш. Фур'є.
29. Історичні умови та теоретичні джерела формування марксистської економічної теорії.
30. Теорії вартості та додаткової вартості К. Маркса.
31. Історія написання, структура і основні проблеми "Капіталу" К. Маркса.
32. Розвиток В. Леніним марксистського економічного вчення.
33. Марксизм і сучасність.
34. Зародження системи національної політичної економії в Німеччині в першій половині XIX ст. Ф. Ліст.
35. Історична школа в Німеччині в першій половині XIX ст. В. Рошер. К. Кніс. Б. Гільдебранд.
36. Виникнення та суть маржиналізму (австрійська економічна школа).
37. Економічні погляди К. Менгера
38. Економічна концепція Є. Бем-Баверка
39. Економічна концепція Л. фон Мізеса
40. Критика марксизму Л. фон Мізеса
41. Економічні наслідки Першої світової війни
42. Розвиток економічної думки в Україні. Економічні погляди М. Туган-Барановського.
43. Загальна характеристика розвитку економічної теорії у XX столітті, її основні напрями.
44. Історичні передумови виникнення і суть кейнсіанства.
45. Теоретична система та економічна програма Дж. М. Кейнса.
46. Розвиток неокейнсіанства
47. Інституціоналізм: основні представники і принципи

Опитування	<p>Поточний контроль здійснюється під час проведення семінарських занять і має на меті перевірку рівня підготовленості студента до виконання конкретної роботи. Форми проведення поточного контролю: опитування, самостійні роботи, робота в групах, науково-пошукова робота, перевірка виконання індивідуального завдання, тестові контрольні роботи.</p> <p>Після вивчення курсу всі бали набрані студентами сумуються.</p>
-------------------	---

Структура курсу 1-семестр

Форма навчання	Курс	Семестр	Всього аудиторних годин (год.)	Загальний обсяг (год.)	У т. ч. (год.)			Самостійна робота (год.)	Контроль (модульні) роботи	Розрахунково-графічні роботи	Курсові роботи	консультації	Іспит
					Лекції	Лабораторні	Практичні						
Денна	1	1	32	90	16		16	58				4	5
Вечірня													
Заочна													
Екстернат													

1 СЕМЕСТР

Тема 1. Предмет і особливості вивчення історії економічних вчень

Історичний розвиток господарства суспільства – об'єкт історико-економічних наук. Історико-економічна наука в системі економічних та історичних наук. Історичні типи та форми організації господарства, їх соціальна та організаційна структура та їх еволюція. Привласнювальне та

виробниче (відтворювальне) господарства. Історична форма господарства як єдність економічних суб'єктів, основних ресурсів та технологій виробництва, інституціонального середовища господарської діяльності, способу зв'язку між виробництвом і споживанням. Еволюція історичних форм господарства. Форми організації господарства згідно суспільного поділу праці і галузевої структури виробництва. Багатство суспільства як мета господарської діяльності та його показники. Економічний розвиток, його критерії та детермінанти.

Предмет історії економіки та економічної думки. Історія економіки та історія економічної думки як єдина історико-економічна наука. Місце та роль історії економіки та економічної думки в системі економічних дисциплін.

Принципи та методи історико-економічного пізнання. Принцип цілісності суспільства та його структурованості. Ціннісна орієнтація історико-економічного пізнання. Принцип єдності позитивного та нормативного аспектів економічної науки. Системний підхід до історико-економічних досліджень. Роль історичного методу у вивченні закономірностей економічного розвитку. Метод співставлення, аналітичний метод, функціональний метод. Завдання курсу історії економіки та економічної думки. Функції історії економіки та економічної думки.

Періодизація історичного розвитку господарств суспільства. Багатоваріантність економічного розвитку. Типи господарських (економічних) систем в історії людства. Підходи та критерії періодизації господарського розвитку суспільства. Формаційний, або лінійний підхід. Цивілізаційний (нелінійний, монадологічний) підхід в аналізі стадій господарського розвитку. Стадії господарського розвитку суспільств Європейської цивілізації. Структура дисципліни «Історія економічних вчень».

Тема 2. Докласичний етап розвитку економічної думки

Економічні вчення Стародавнього світу

Господарський розвиток стародавнього Єгипту та його відображення в економічній думці. Природно-кліматичні умови господарської діяльності. Зрошувальне землеробство та особливості його суспільної організації. Роль царської влади в розвитку землеробства. Два рівні господарства. Господарство царського двору та сільської громади. Найдавніші пам'ятки економічної думки Давнього Єгипту та відображення в них господарських відносин з приводу організації господарства, землекористування, особливостей обміну і рабства. Господарський розвиток та економічна думка Месопотамії. Природно-кліматичні особливості формування та організація господарства. Роль релігійних вірувань в господарській діяльності. Господарство храмових громад стародавніх шумерів. Закони Хаммурапі як пам'ятка економічної думки.

Давня Греція. Особливості господарського розвитку. Міста-держави-поліси, їх роль у формуванні Західної цивілізації. Суть античної держави та її відмінність від східної держави. Два типи античних держав. Спарта і закони Лікурга. Афіни та законодавче забезпечення прав власності. Реформи Солона та їх роль у формуванні основ Західної цивілізації.

Сільське господарство як основа економіки. «Ойкісне» господарство, його суть. Ксенофонт як ідеолог „ойкісного" господарства. Основні сфери господарської діяльності (сільське господарство, ремесло, торгівля). Поглиблення суспільного поділу праці. Розшарування населення. Платон та його ідеальна держава. Висвітлення економічного життя Давньої Греції в економічних працях Аристотеля («Нікомахова етика» та «Політика»). Перші теоретичні узагальнення.

Економічний розвиток Давнього Риму. Елементи товарного господарства. Закони XII таблиць. Землеробство – провідна галузь господарства. Земельна власність та її трансформація. Реформи братів Гракхів. Початок люмпенізації населення. Основні форми господарств в аграрній сфері

(вілла, латифундія). Катон та його «Землеробство», характеристика вілли. Класичне рабство і його трансформація. Варрон та Луцій Колумелла про організацію праці рабів (праці "Про сільське господарство"). Криза рабовласницької системи та причини загибелі античного світу.

Економічна думка Середньовіччя.

Ранньофеодальна та феодально-роздроблена держава і церква в суспільствах західноєвропейської цивілізації. Обґрунтування етапів еволюції аграрної економіки Західної Європи. Натуралізація господарського життя, сільське господарство як його основа. Господарство держави франків. Відносини власності. Формування феодального землеволодіння та системи «сюзерен-васал». Відображення цих процесів у Салічній правді. Основні форми феодального землеволодіння (аллод, бенефіцій, феоде). Католицька церква та її роль у господарському житті суспільств західноєвропейської цивілізації. Формування церковного землеволодіння та його роль у поширенні умовної форми землеволодіння як основи феодальної системи господарства.

Основні форми господарств у ранньофеодальних і феодально-роздроблених державах Європи. Організація феодального господарства, його форми (сеньйорія, манор). Селянські держання та форми селянських господарств (манс, віргата, гуф). Відносини залежності та феодальна рента (відробіткова, натуральна, грошова). Безпосередні виробники та їх градація. Посилення особистої залежності. Система взаємних зобов'язань між суб'єктами феодальних відносин. Висвітлення цих процесів у «Салічній правді» та «Капітулярії про вілли».

Ремесло і торгівля у господарстві феодального суспільства. Виникнення середньовічних міст. Корпоративні форми відносин. Комунальні революції. Роль середньовічного міста у розвитку товарно-грошових відносин. Цехові регламенти як пам'ятка економічної думки середньовіччя. Економічні погляди кантоністів. Тома Аквінський.

Економічна концепція меркантилізму.

Економічні наслідки Великих географічних відкриттів для розвитку господарств європейських монархій. «Революція цін» та її вплив на господарський розвиток країн Європи. Колоніалізм епохи первісного нагромадження капіталу. Створення перших колоніальних імперій – іспанської і португальської. Економічний розвиток країн Європи – Англії, Португалії та Іспанії – після отримання колоніальних здобутків. Роль релігії та влади у господарському розвитку цих країн.

Перехід від дрібного товарного до великого масового виробництва. Процес первісного нагромадження капіталу. Первісне нагромадження капіталу в Англії. Його особливості в інших європейських країнах. Основні джерела нагромадження капіталів. Істотні зміни в господарстві країн під впливом первісного нагромадження капіталу. Соціальні зрушення як результат первісного нагромадження капіталу. Ускладнення класової структури суспільства.

Меркантилізм – економічне учення про господарство централізованої держави. Характеристика раннього (монетарного) та пізнього меркантилізму. Т. Мен, Дж. Лок, Дж. Стюарт Міль, Ж.Б. Кольбер, А. Монкретьєн, А. Серра. Кольберизм та протекціонізм як практичні вияви політики меркантилізму. "Економічна таблиця" Ф. Кене – перша макроекономічна модель цілісного господарства.

Тема 3. Зародження класичної школи економічної науки

Економічні погляди В.Петті

Економічна думка періоду первісного нагромадження. Фізіократи: Ф. Кене, Ж. Тюрго. Вільям Петті як економіст перехідного періоду та критик меркантилістської доктрини. П'єр де Буагільбер.

Концепція А.Сміта

Класична економічна теорія. Економічне вчення А. Сміта як перша спроба системного аналізу ринкової економіки. Центральна ідея економічної концепції Сміта: зростання продуктивності за рахунок поділу праці. Причини:

1. Заощадження часу
2. Удосконалення навичок
3. Розповсюдження машин, верстатів, устаткування

Можливість поділу праці забезпечує торгівля. Щоб торгівля успішно розвивалась необхідні:

- 1) Великі ринки. Виникненню більших ринків сприяють:
  - Довіра і ефективний уряд (захист приватної власності, виконання контрактів, верховенство права)
  - Вільна торгівля
  - Географічні чинники
  - Природні права і свободи людини (забезпечують функціонування принципу «невидимої руки»)
- 2) Накопичення капіталу.

Критика меркантилістів:

- 1) Золото і срібло не є багатством
- 2) Міжнародна торгівля – гра з позитивною сумою, яка відбувається на основі абсолютної переваги
- 3) Для держави найвигіднішою є абсолютно вільна міжнародна торгівля, без мита, квот, субсидій.

Д.Рікардо і його вклад в розвиток класичної школи економіки.

Вивчав особливості формування ренти (доходу від землі), зарплати, вартості. Виступав за свободу торгівлі. Довів, що навіть за відсутності абсолютної переваги в якійсь з країн-партнерів, двостороння торгівля все рівно залишається вигідною.

Альтернативні витрати - це витрати на виробництво одного товару, виражені через витрати на виробництво іншого товару.

Концепція порівняльних переваг: кожна країна має спеціалізуватись на виробництві того товару, який вона може виробляти з нижчими альтернативними витратами, і закуповувати той товар, який інша країна може виробляти з нижчими порівняльними витратами.

Тема 4. Розвиток економічної думки у ХІХ ст.

ХІХ ст. стало тріумфом індустріального шляху розвитку економіки

Наукові теорії формували базис виробничих процесів, особливо в таких нових галузях, як виробництво електроенергії, оптика і органічна хімія. Однак у той же час вони у величезній мірі вплинули на технічний прогрес в металургії, енергетиці, харчовій та консервної промисловості і в сільському господарстві.

Розвиток класичної школи:

- Ж.-Б. Сей

1767—1832

«Трактат політичної економії, чи просте викладення способу, яким створюються, розподіляються і споживаються багатства». (1803)

Основний внесок:

- Адаптація ідей А.Сміта для Франції
- Ціна товару будується на основі його корисності для споживачів, а не на його вартості
- Вартість = затрати праці+землі+капіталу
- Закон Сея: пропозиція стає джерелом попиту

Джеремі Бентам

1748 —1832

«План зростання прибутку» (1794-1795 рр.)

«Пропозиція щодо введення в обіг нових видів паперової валюти».(1795-1796 рр.)

Для поглядів Бентама характерні: традиції гедонізму як поєднання морального добра із насолодою та задоволенням; утилітаризм, який визнавав властивістю предмета корисність (utility), принцип найбільшого щастя для найбільшої кількості людей; «арифметика щастя» як ранжування задоволення та страждань, об'єктивна оцінка суб'єктивних переживань людей (основа принципу граничної корисності); прагматизм економічної політики; концепція соціальної політики, цілями якої є забезпечення прожиткового мінімуму, безпеки, достатку і рівності.

У сфері фінансів:

- Уряд має активно діяти як банкір і посередник
- Населення повинне використовувати державні цінні папери в якості грошей
- Контроль держави за фінансовим сектором (питання: до якої міри повинна втручатись держава?)

Джон Стюарт Мілль

1806 -1873

- Про свободу (1859)
- Утилітаризм (1861)
- Підлеглість жінки (1869)
- Роздуми про представницьке управління (1861)
- «Есе про деякі невирішені питання політичної економіки» (1829-1830).
- «Принципи політичної економії» (1848)

Погляди:

- визначав багатство сумою благ, які купуються і продаються на ринку
- висунув на перший план «закони виробництва» і «закони розподілу», та різко протиставив їх
- визначає попит і пропозицію як дві окремі функції
- розглядає, яким чином мито може призвести до зростання виграшу однієї держави від міжнародної торгівлі і приходять до висновку, що це можливо, якщо у іншої країни попит нееластичний. Демонструє симетричність міжнародної торгівлі. Засуджує протекціонізм, але виправдовує помірне втручання держави в економіку
- описує можливість перевиробництва в економіці

— дотримувався поглядів Т. Мальтуса на теорію народонаселення. Дж. С. Мілль стверджував, що єдиним засобом забезпечення повної зайнятості і високого рівня заробітної плати працівників є добровільне обмеження народжуваності.

Розвиток історичної економічної школи.

Фрідріх Ліст (1789-1846). Його основна праця як економіста – «Національна система політичної економії» вперше опублікована в Німеччині у 1841 році.

Основні ідеї:

- важливість людського капіталу для прискорення економічного зростання
- сила науки
- розуміння динамізму промисловості
- критика вільної торгівлі

Передумови економічного успіху Великої Британії:

- Розвинута внутрішня промисловість
- Торговий флот і інфраструктура
- Сильна національна держава, захист від вторгнень
- Внутрішній вільний ринок
- Колонії
- Енергія англійців

Роль держави в економіці:

- Підтримка промисловості
- Розвиток торгового флоту
- Зовнішня торгівля

Обмежений протекціонізм:

- Мито з часом має скасовуватись
- Торгові обмеження знімаються, коли країна досягає переваги
- Відміна «Хлібних законів» (мита на зерно)
- Тарифи в основному на промислові товари

Тема 5. Розвиток соціалістичних економічних ідей

Ідеї соціалістів-утопістів характеризують:

- визнання метою дослідження та головною ціллю економічної політики зростання суспільного виробництва на основі використання досягнень науково-технічного прогресу;
- обґрунтування моделі суспільства природного порядку. Заперечення або зміна функцій приватної власності та свободи конкуренції, що породжують експлуатацію людини людиною, монополізацію господарського життя, економічні кризи;
- розроблення моделей справедливого суспільного устрою, перехід до якого має відбуватися шляхом агітації та пропаганди ідеї соціальної справедливості.

Пізній утопічний соціалізм представлений працями відомих мислителів XVIII– XIX ст. А. де Сен-Сімона де Рувруа (1760–1825) і Ш. Фур'є (1772–1837) у Франції та Р. Оуена (1771–1858) в Англії.

Карл Маркс (1818-1883 рр.)

Основна праця «Капітал: критика політичної економії», перший том якого був видрукований у 1867 р. за життя автора, а наступні три томи (1885, 1894, 1905–1910) видруковані Ф. Енгельсом і К. Каутським за чернетками К. Маркса.

Вчення К. Маркса, яке він розглядав як альтернативу класичній політичній економії, є основою марксизму – економічної теорії, яку характеризують як: а) складову класичної політичної економії, б) науковий соціалізм

Найбільш важливим елементом будь-якої економічної системи є праця. Трудова теорія вартості.

При обґрунтуванні теорії додаткової вартості К. Маркс вводить поняття товару «робоча сила» як сукупності фізичних і духовних здібностей людини, який, як і будь-який інший товар, має дві властивості: вартість, яка визначається робочим часом, необхідним для його відтворення, і споживна вартість – визначається вартістю, яку вона створює.

Час, протягом якого виробляється вартість, рівна вартості робочої сили, – це необхідний робочий час (необхідна праця), а решта часу, протягом якого створюється нова вартість, – це додатковий робочий час (додаткова праця). Різниця між вартістю робочої сили і новою вартістю, створеною робітником (споживною вартістю), – це додаткова вартість

Процес нагромадження капіталу К. Маркс характеризував через:

- абсолютний загальний закон капіталістичного нагромадження, згідно з яким відбувається нагромадження багатства у капіталістів і нагромадження злиднів, муки праці, рабства, темноти, здичавіння і моральної деградації робітничого класу;
- закон тенденції середньої норми прибутку до зниження. Перетворення додаткової вартості в капітал веде до зниження середньої норми прибутку внаслідок зростання органічної будови капіталу;
- твердження про відносно скорочення частки найманої праці у суспільному продукті (у процесі нагромадження капіталу виникає відносний надлишок населення – суть закону народонаселення);
- висновок, що гонитва за додатковою вартістю, яка є спонукальним мотивом і кінцевою метою капіталістичного виробництва, неминуче призводить до погіршення становища робітничого класу, загострення класової боротьби, закономірним наслідком якої є зміна наявного соціального устрою

Марксизм розглядає суспільство як зону постійного конфлікту між багатими і бідними

Капіталізм – це економічна система, яка базується на приватній власності засобів виробництва. Це лише окрема стадія розвитку суспільства

Недоліки капіталізму:

- прагнення буржуазії або власників капіталу до збільшення прибутку, що виражається в розширенні ринків і постійному зниженні витрат (а отже, і зарплати)
- проблема спеціалізації
- надмірне виробництво/недостатнє споживання

Радикальні зміни капіталізму можливі лише через революцію, коли пролетаріат повстане і повалить владу тих, хто їх пригнічував. Буде створено нову систему, в якій усі люди будуть мати рівні права, а усі фабрики і підприємства будуть у спільній (комунальній) власності, а все

виробництво буде плановане наперед, щоб уникнути кризи перевиробництва і оптимально розподілити ресурси – цю систему Маркс називає комунізмом.

Розвиток марксистського економічного вчення.

Ленін (В. Ульянов) 1870-1924

«Імперіалізм, як вища стадія капіталізму».

Економічне вчення та соціальна доктрина основоположників марксизму позначилися на багатьох економічних та соціальних ученнях, що були сформульовані наприкінці ХІХ — поч. ХХ ст. Найортодоксальніше з них належить В. Леніну, який категорично не сприймав жодних критичних зауважень на адресу марксистської теорії і намагався довести її абсолютну відповідність будь-яким економічним і соціальним умовам.

Ленін ототожнює імперіалізм із монополістичним капіталізмом, тобто капіталізмом, при якому вирішальну роль відіграють монополії — об'єднання компаній з метою поділу ринку й встановлення монополічних цін. Характерною рисою цієї стадії розвитку капіталізму він вважає вивіз капіталу на противагу вивозу товарів, тобто створення на території економічно відсталіших країн промислових підприємств, підконтрольних трестам і картелям імперіалістичних держав, за рахунок інвестицій та концесій.

Тема 6. Австрійська економічна школа.

Австрійська школа маржиналізму - найстаріший неокласичний напрям.

Основні положення австрійської школи маржиналізму:

- вивір розуміння граничної або маржинальної корисності. Гранична корисність тлумачить цінність блага через його суб'єктивну граничну корисність для окремого раціонального суб'єкта.
- замінено терміни класичної політекономії "вартість" і "товар" на "цінність" і "економічне благо";
- застосовувався принцип монізму - єдиною основою ціни визнавалася корисність.
- відмова від використання математичних методів досліджень;
- акцент на вивчення психологічних особливостей поведінки споживачів;
- акцент на гетерогенність і часову структуру капіталу при вивченні макроекономічних проблем, включаючи вивчення природи грошового циклу.

Засновник австрійської економічної школи Карл Менгер

Формальне засування школи датується публікацією у 1871 р. "Принципів економіки" Карла Менгера.

Гранична корисність тлумачить цінність блага через його суб'єктивну граничну корисність для окремого раціонального суб'єкта.

Більшість представників австрійської школи стверджували, що капіталізм – це природний стан суспільства, а не окремих етап його розвитку

Карл Менгер створив суб'єктивну теорію цінності (цінність товару залежить від потреби у ньому):

- окремі потреби зникають з кожним актом їхнього задоволення.
- товари володіють низкою конкретних характеристик.
- товари мають економічну вартість лише якщо їхня кількість є обмеженою (якщо існує певний дефіцит).

Центральний принцип: усі економічні явища пов'язані причинно-наслідковим зв'язком. Товар визначається як річ застосовувана для задоволення потреб людини

Економічні погляди Ойгена Бем-Баверка

Другим видатним представником австрійської школи був Ойген (або Євген) Бем-Баверк («Теорія Карла Маркса та її критика», 1896, «Капітал і процент», («Історія і критика теорій проценту», 1884, «Позитивна теорія капіталу» 1889, «Чотири есе про капітал і процент» (1921)) Він відомий своєю нищівною критикою марксизму

Ключові концепції:

- Часові переваги
- Теорія капіталу
- Теорія відсотка
- Спростування постулатів Маркса

Людвіг фон Мізес : теорія капіталізму

Людвіг фон Мізес (1881-1973).

Основні праці: «Теорія грошей та кредиту» (1912), «Нація, держава і економіка» (1919), «Соціалізм» (1922), «Лібералізм» (1927), «Епістемологічні проблеми економічної теорії» (1933), «Інтервенціонізм» (1941), «Всемогутній уряд» (1944), «Бюрократія» (1944), «Людська діяльність» (1949), «Антикапіталістична ментальність» (1956), «Теорія і історія» (1956).

Найбільш вагомі та актуальні ідеї:

1. його наполягання на прагматичному методі і твердження, що економіка не може бути позитивістською наукою
2. критика інтервенціонізму і наполягання, що не існує ніякого третього варіанту між соціалізмом і вільним ринком
3. Аналіз калькуляційного аргументу (за відсутності цінової системи централізоване планування не зможе ефективно розподілити засоби виробництва в складних ланцюгах постачання)
4. Перетворення австрійської економічної школи в монетарну теорію і його пояснення ролі збільшення кредиту у бізнес-циклах.

Йозеф Шумпетер і концепція творчої руйнації

Йозеф Алоїз Шумпетер належить до найбільш оригінальних учених першої половини ХХ ст. Його перу належать, зокрема, три всесвітньвідомі твори: "Теорія економічного розвитку" (1912), "Капіталізм, соціалізм і демократія" (1942) та незавершене за життя автора фундаментальне дослідження "Історія економічного аналізу" (1954) Він вперше став вивчати економічну динаміку на основі довгих циклів Кондратьєва, на відміну від статичного аналізу представників неокласичного напрямку, і обґрунтував основні положення теорії нововведень. У своїй теорії Й. Шумпетер обґрунтував провідну роль інновацій в процесі економічного розвитку. За його визначенням економічне зростання - це збільшення виробництва і споживання одних і тих же товарів і послуг з часом. Економічний розвиток - це, перш за все, поява чогось нового, невідомого раніше, інакше кажучи, інновація.

Центральне питання для Й. Шумпетера — яким чином капіталізм здатний постійно видаляти застарілі елементи й оновлювати економічні структури через так зване "творче руйнування". Внаслідок застосування відкриттів, винаходів, новинок, система віддаляється від рівноважного стану, щоб у подальшому знову прямувати до рівноваги, щоправда, на іншому рівні технічної бази. Старі продукти і попередні форми організації витісняються, провокуючи процес "творчого руйнування". Формується новий стан економічної системи, до якого пристосовуються фірми, а розвиток економіки в цілому, як і власне нововведень, набуває циклічного характеру.

Тема 7. Розвиток економічної думки ХХ ст. Кейнсіанство і некейнсіанство.

Економічні наслідки Першої світової війни

Основні економічні наслідки, окрім фізичних руйнувань:

- розпад нормальних економічних зв'язків через державні обмеження
- скорочення зовнішньої торгівлі
- економічна війна
- порушена рівновага в сільському господарстві
- падіння доходів від морських перевезень
- фінансові центри перемістились з Європи до США
- втрата доходів від іноземних інвестицій
- інфляція

В результаті практично повний розпад світової економіки, руйнування і гіперінфляція в Німеччині (провідна європейська економіка), Велика Депресія у США. Вони повністю змінили ставлення до державного регулювання економіки.

Виникнення кейнсіанства.

Джон Мейнард Кейнс (1883-1946). Основна праця «Загальна теорія зайнятості, відсотків і грошей» (1936). Виступав за втручання уряду в економіку.

Розглядав не індивідуальний, а сукупний попит. Сукупний попит – загальний попит усіх людей і фірм в економіці, що складається з кількох елементів: С (споживання)+I (інвестиції)+G (видатки уряду)+NX (чистий експорт). Кейнс стверджував, що будь-яким кризам передують перш за все падіння сукупного попиту. Тому для запобігання кризам держава має проводити активну монетарну і фіскальну політику.

Кожна грошова одиниця, які вліті урядом в економіку, стимулюють подальше зростання попиту. Кейнс назвав цей ефект мультиплікатором.

Критика кейнсіанства:

Некейнсіанські теорії економічного зростання

Група економістів намагалися інтерпретувати та формалізувати праці Кейнса та синтезувати його з неокласичними моделями економіки. Деякі представники: Джон Хікс, Франко Модільяні, Пол Самуельсон, Рой Харрод, Овсій Домар

Модель Харрода-Домара: Економічне зростання країни визначається рівнем заощаджень і коефіцієнтом фондівіддачі
рівень зростання= (норма заощаджень)/(коефіцієнт фондівіддачі)

Модель IS – LM: Використовується для аналізу впливу потрясінь попиту на економіку. описує загальну макроекономічну рівновагу, яка утворюється шляхом комбінації моделей рівноваги на товарному (крива IS) і грошовому (крива LM) ринках. В точці перетину - досягається рівновага між обома ринками

Крива Філіпса: Показує взаємозв'язок між безробіттям і інфляцією: чим менше безробіття – тим вищий рівень інфляції.

Критика некейнсіанців.

Тема 8. Основи інституціоналізму та етапи його розвитку

Зародження інституціональної теорії в США. Соціально-психологічний інституціоналізм Т. Веблена; соціально-правовий інституціоналізм Дж. Р. Коммонса; кон'юктурно-статистичний інституціоналізм В. Мітчелла.

Еволюція інституціоналізму наприкінці ХХ - на початку ХХІ ст. та його місце в структурі сучасної світової економічної думки.

Теоретико-методологічні особливості сучасного інституціоналізму. Теорія постіндустріального суспільства та її основоположники: Е. Тоффлер, Д. Белл, Дж.Гелбрейт, К. Боулдінг, Р. Арон, А. Турен, Ж. Фурастьє, М. Кастельс).

Неоінституціональна економічна теорія як відображення функціонування постіндустріальної економіки. Теорія постеконічного суспільства В. Іноземцева.

Оцінювання знань студента здійснюється за 100-бальною шкалою (для екзаменів і заліків).

Оцінка ECTS	Оцінка в Балах	За національною шкалою		Залік
		Екзаменаційна оцінка, оцінка з диференційованого заліку		
A	90-100	5	Відмінно	Зараховано
B	81-89	4	Дуже добре	
C	71-80	4	Добре	
D	61-70	3	Задовільно	
E	51-60	3	Достатньо	

- Максимальна кількість балів при оцінюванні знань студентів з дисципліни, яка завершується екзаменом, становить за поточну успішність 50 балів, на екзамені – 50 балів.
- При оформленні документів за екзаменаційну сесію використовується таблиця відповідності оцінювання знань студентів за різними системами.

Шкала оцінювання: вузу, національна та ECTS

Д.е.н., доцент,
професор кафедри міжнародних економічних відносин
факультету міжнародних відносин
Львівського національного університету
імені Івана Франка

Українець Л.А.